

Suppl., II, 557; Ziriklî, VIII, 11; el-Habeşî, *el-Fikrû'l-İslâmî*, s. 234). 5. *Cevâhirü'l-ağbâr ve'l-âşâr el-müstahrace min lücceti'l-Bahri'z-zehhâr*. Behrân bu eserinde Mehdi-Lidînilâh'ın (ö. 840/1437) *el-Bahri'z-zehhâr*'ındaki hadisleri tahrîc etmiştir. Kitap bu eserle birlikte önce Kahire'de (1366/1947), sonra bu baskıdan ofset olarak San'a'da (1409/1988) beş cilt halinde basılmıştır. 6. *Behcetü'l-cemâl ve mahaccetü'l-kemâl fi'l-mezmûm ve'l-memduh minel hisâl fi'l-e'immeti ve'l-ummâl* (Kahire 1349). Kaynaklarda adı geçen diğer eserleri arasında, Zemahşerî'nin tefsiri üzerine yazdığı *Tekmilû'l-Keşşâf* adlı hâşiye ile Zemahşerî ve İbn Kesîr'in tefsirlerini bir araya getirdiği *et-Tefsîrû'l-kebîr*'i zikredilebilir (diğer eserleri için bk. Ziriklî, VIII, 11).

BİBLİYOGRAFYA :

Şevkânî, *el-Bedrû't-tâî*, II, 278-280; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 243-244; *İzâhu'l-meknûn*, I, 269, 317; II, 43, 223, 449; Brockelmann, *GA*, II, 533-534; *Suppl.*, II, 557; Ziriklî, *el-A'âm*, VIII, 11; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mu'ellifîn*, XII, 109; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 381; Abdullah Ömer el-Habeşî, *Merâcî'u târîhi'l-Yemen*, Dimaşk 1972, s. 17, 65-66, 146; a.mlf., *el-Fikrû'l-İslâmî fi'l-Yemen*, 55-56, 93, 234, 370, 656; Muhammed Behcet el-Baytâr, "Kitâbü'l-Bahri'z-zehhâr", *MMİADm.*, XXXIV/3 (1959), s. 512-517.

HARUN ÜNAL

BEHŞEMİYYE

(البهشيّة)

Mu'tezile kelâmcılarından
Ebû Hâşim el-Cübbâî'nin
(ö. 321/933)

görüşlerini benimseyenlere verilen ad
(bk. EBÜ HÂŞİM el-CÜBBÂİ).

BEHÜTÎ

(bk. BUHÜTÎ).

BEHZÂD

(bk. BİHZÂD).

BEK

(bk. BEY).

BEKÂ

(البقا)

Kötü huy ve vasıflarından arınan sâlikin
iyi huy ve vasıflar edinmesi,
kendisinden fânî olup

Hak ile beraber olması anlamına gelen
bir tasavvuf terimi
(bk. FENÂ).

BEKÂ

(البقا)

Allah'ın varlığının
sonsuzluğunu ifade eden
kelâm terimi.

Sözlükte "sebat ve devam etmek, kesintiye uğramadan geleceğe doğru sürüp gitmek" anlamına gelen bekâ, terim olarak Allah Teâlâ'nın varlığına herhangi bir yokluğun gelemeyeceği (fenânın selbi) mânasını taşır; zıddı *fenâ**dır. Kur'an'da bekâ sıfatı ism-i tafdîl ve fiil şeklinde Allah'a nisbet edildiği gibi (Tâhâ 20/73; er-Rahmân 55/27) aynı mânada olmak üzere *âhîr** ve *samed** isimleri de O'na izâfe edilmiştir (el-Hadîd 57/3; el-İhlâs 112/2). Ayrıca Kur'an'da Allah'ın bekâ sıfatını ölümsüzlük, *fenâ* bulmamak gibi kavramlarla ifade eden başka âyetler de mevcuttur (meselâ bk. el-Furkân 25/58; el-Kasas 28/88). Hadislerde ise Cenâb-ı Hakk'ın bekâ ile vasıflandığını gösteren, bu lafızdan türemiş veya yakın anlamlı kelimelerden teşekkül etmiş birçok esmâ-i ilâhiyye vardır (bk. Beyhakî, s. 9 vd.). Bekânın en sade ve veziz tarifini Hz. Peygamber'in, "Allahım! Sen evvelsin, senden önce hiçbir şey yoktur; sen âhirsin, senden sonra hiçbir şey olamaz" şeklindeki duasında görmek mümkündür (bk. Müslim, "Zikir", 61; Tirmizî, "Da'avât", 19; İbn Mâce, "Du'â", 2).

Bekâ, âlemin yaratıcısı olan Allah'ın ezelden beri mevcudiyeti yani kîdem sıfatı ile yakından ilgilidir. "Kıdemî sabit olanın ademi muhaldir" kaziyyesi gereğince ezelden beri mevcut olan Allah'ın geleceğe doğru da sonsuz olarak var olacağını kabul etmek mantık bakımından zorunludur. Konu ile ilgili eserlerde sıkça kullanılan *sermediyyet* kelimesi, kelâmcılar tarafından kîdem ile bekâ arasında kurulmuş olan bu bağlantıyı gösteren ve bu iki sıfatın taşıdığı anlamları ifade eden bir terimdir. "Zeval bulmaz, ölmez" mânalarına gelen *lâ yezâl* ve *lâ yemût* lafızları da Cenâb-ı Hakk'ın bekâ sıfatını ifade için kullanılmaktadır.

Allah'a nisbet edilen bekânın hangi sıfat grubu içinde kabul edileceği hususu kelâm âlimlerince tartışılmış ve Eş'ariyye ile Mâtürîdiyye arasındaki görüş ayrılıklarından birini teşkil etmiştir (bk. Ebû Azbe, s. 66). Hatta Eş'ariyye içinde bile bekâ sıfatının yorumlanması konusunda görüş ayrılığı vardır. Bizzat İmam Eş'arî'nin bekâ ile ilgili görüşleri Bâkil-

lânî, Cüveynî ve Fahreddin er-Râzî gibi Eş'ariyye'ye mensup âlimler tarafından benimsenmemiştir. Bu husustaki görüş ayrılıkları şu şekilde özetlenebilir:

a) Bekâ ilim, hayat, kudret sıfatları gibi "sıfât-ı meânî"dendir. Allah Teâlâ kendi zâtına yaraşır bir bekâ ile bâkidir. Bu anlayış İmam Eş'arî ve onu takip edenlerin görüşüdür. b) Bekâ vücûd gibi bir "sıfât-ı nefsiyye" olup zât üzerine zâit ve ondan ayrı değildir; zât ile özdeştir; bu sebeple hiçbir şekilde zâtın ayrılabilecek bir sıfat olarak düşünülemez. Bâkılânî, Cüveynî ve Fahreddin er-Râzî bu görüşü savunmuşlardır. c) Vücûdu sıfât-ı nefsiyye olarak değerlendirmeyen Ehl-i sünnet'in çoğunluğu ise bekânın Allah'ın selbî sıfatlarından biri olduğu görüşünü benimsemektedir.

Kur'an-ı Kerim'de her canlının öleceği (Âl-i İmrân 3/185) ve her şeyin helâk olacağı (el-Kasas 28/88) ifade edilmektedir. Ölümsüzlük ve değişmezlik anlamına gelen bekâ ise sadece Allah'a mahsustur. Yine Kur'an'da cennet ile cehennem ehlinin bulundukları yerlerde ebediyen kalacakları (en-Nisâ 4/57, 122, 169; el-Ahzâb 33/65), dolayısıyla ölmeyecekleri haber verilmektedir. Aynı mahiyeteki ifadeler hadislerde de yer alır (bk. Wensinck, *Mu'cem*, "cennet", "cehennem" md.leri). İlk bakışta naslarda göze çarpan bu ifade farklılıkları kelâmcılar arasında cennet ve cehennem ile içindekilerin devamlılığı konusunda görüş ayrılığına yol açmıştır. Nitekim Cehm b. Safvân, Allah'tan başka her şeyin fânî olduğunu ifade eden naslara dayanarak geçmişte olduğu gibi gelecekte de Allah'tan başka hiçbir şeyin bulunmayacağını, dolayısıyla cennet, cehennem ve içindekilerin yok olacağını savunmuştur. Ebû'l-Hüzeyl el-Allâf ise aynı delillere dayanarak Allah'ın kudretiyle varlık kazanan her şeyin (maddîrât) fânî olduğunu ileri sürmüştür; ancak o bu fenâyı hareketsizlik mânasında anlamıştır (bk. İbn Hazm, *el-Faṣl*, IV, 145-146; Bağdâdî, *el-Fark*, s. 122-124). Buna karşılık kelâm âlimlerinin büyük çoğunluğu, aşağıdaki gerekçelere dayanarak bu görüşleri reddetmişlerdir:

1. Her şeyden önce, "her canlının öleceği ve her şeyin helâk olacağı" tarzındaki ifadelerle dünya hayatının ve kâinatın bu düzenin kastedildiğini kabul etmek lâzımdır. Bu husus, bu tür ifadeleri ihtiva eden âyet ve hadislerin üslûp ve muhtevalarından açıkça anlaşılmaktadır.

2. Allah'a nisbet edilen bekâ ile cennetle cehennemin bekâsı mahiyet itibarıyla birbirinden farklıdır. Allah'a nisbet edilen bekâ değişmez (lâ yetegayyer) ve kendisiyle özdeş (bi-zâtihî) anlamına gelir. Cennetle cehennemin, bunların içindeki halkın, nimet ve azabın bekâsı ise kendiliğinden olmayıp Allah'ın yaratmasıyla mümkündür ve daima değişerek varlığını sürdürmek durumundadır. Yani Allah'tan başka hiçbir şey kendi kendine yeterli olarak ve değişmeyerek aynıyla varlığını sürdürmez. Tıpkı dünyadaki canlıların, hücrelerinin yenilenerek devam etmesi gibi Allah her an bir cennet ile bir cehennem yok eder ve aynı an içinde yerine başka bir cennet ile bir cehennem getirir. Burada bir şeyin aynıyla devam etmesi (bekâ) değil benzerinin, türünün (emsâl) devamı bahis konusudur (bk. TECEDDÜD-i EMSÂL). Bu ise gerçek değil zâhirî bir bekâdır.

3. İbn Hazm gibi bazı âlimlere göre Allah'tan başka bütün varlığı zaman bakımından ezeli saymak dinin ve aklın kabul edeceği bir şey değildir. Şu halde bir şeyin hâdis (yaratılmış) olduğu kabul edildikten sonra onun geleceği açısından sonsuz (bâkî, ebedî) olduğunu söylemek din ve mantık açısından imkânsız değildir. Bu görüş de Allah'ın dışındaki varlıklara nisbet edilen bekânın gerçek mânada bir bekâ olmadığı düşüncesine dayanır.

BİBLİYOGRAFYA:

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "bekâ" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "bekâ" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "bekâ" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "cennet", "cehennem" md.leri; Mustafavî, *et-Tahkîk*, "bekâ" md.; Cemil Salibâ, *el-Mu'cemü'l-felsefî*, "bekâ" md.; Müslim, "Zikir", 61; İbn Mâce, "Du'â", 2; Tirmizî, "Da'avât", 19; Mâtürîdî, *Kitâbü'l-Tevhîd*, s. 13-16, 260; Bağdâdî, *el-Esmâ ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 77b-82b; a.mlf., *Uşûlü'd-dîn*, s. 108-109; a.mlf., *el-Farâğ* (Abdülhamîd), s. 122-124; İbn Hazm, *el-Faṣl* (Umeyre), IV, 145-148; a.mlf., *el-Uşûl ve'l-furû*, Beyrut 1404/1984, s. 43-45; Beyhakî, *el-Esmâ ve's-şifât*, Kahire 1358, s. 9-12; Cüveynî, *el-İrşâd* (Muhammed), s. 78; Gazzâlî, *el-Maṣṣadü'l-esnâ*, Kahire 1322, s. 96-98, 108; Fahrreddin er-Râzî, *Levâmî'u'l-beyyinat*, Kahire 1323, s. 96; a.mlf., *Münâzarât*, Haydarâbâd 1355, s. 13-14; Teftâzânî, *Şerhu'l-Maṣṣad*, II, 79-80; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, II, 364-365; İbnü'l-Hümâm, *el-Müşâvve*, Kahire 1317, s. 23-24; Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî, *Ḥaḳâ'ik*, I, AY, nr. 6270, vr. 4b; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, İstanbul 1287, s. 170; Ebû Azbe, *er-Ravzatü'l-behiyye*, Haydarâbâd 1322, s. 66; Zebîdî, *İthâfû's-sâde*, I, 97-98; İzmirli, *Yeni İlm-i Kelâm*, II, 89; El-malîlî, *Hak Dini*, I, 549; VII, 4676; Abdurrahman Bedevî, *Mezâhibü'l-İslâmiyyîn*, Beyrut 1983, I, 152-157.

METİN YURDAGÖR

BEKÂR

(bk. A'ZEB; BİKR; EVLENME).

BEKÂYİ

(بقایى)

(ö. 1003/1595)

Divan şairi.

İznik'te doğdu. *Rızâ Tezkiresi*'ne göre asıl adı Mehmed'dir. Cimri Çingân lakabıyla tanınan bir macuncunun oğlu olduğundan Macuncuzâde diye de anılmaktadır. İyi bir medrese tahsili gördü. Ayrıca zamanının âlimlerinden Hoca-zâde Kurt Çelebi'den ders aldı. Öğrenimini tamamladıktan sonra 30 akçe aylıkla Manisa medreselerinden birine tayin edildi. Orada Sultan III. Murad'a hocalık yapmış olan İbrâhim Efendi'den ders aldı. Şehzadeliğinde bir ara Manisa sancak beyliği yapan Murad'la hocası İbrâhim Efendi vasıtasıyla yakın münasebetleri oldu. III. Murad'ın 8 Ramazan 982'de (22 Aralık 1574) tahta çıkması münasebetiyle takdim ettiği arzuhal üzerine 40 akçe ile İstanbul'da Merdûmiyye Medresesi'ne tayin edildi. 1576'da Beşiktaş Hayreddin Paşa Medresesi'ne naklolundu. Ekim 1580'de Mınık Ali Çelebi'nin yerine Sahn Medresesi'nde görevlendirildi. Daha sonra kadılık mesleğine geçerek 1581 Haziranında Vankulu yerine Selânik, ertesi yıl Şems Efendi yerine Galata kadısı oldu. 1583'te azledildiye de iki yıl sonra tekrar aynı vazifeye getirildi. Ocak 1586'da Arapzâde Efendi yerine Üsküdar kadısı oldu. İki yıl geçince azledildi. Haziran 1592'de aynı göreve iade edildi. Üç dört gün sonra tayin edildiği Mekke kadılığına gitmek istemeyince istifa etmiş sayıldı. Kaynakların çoğunun bildirdiğine göre 2 veya 3 Cemâziyelevvel 1003'te (13 veya 14 Ocak 1595) ailevi bir sebepten dolayı İstanbul'daki evinde fecî bir şekilde öldürüldü.

Ölüm tarihiyle ilgili olarak S. Nüzhet Ergun'un *Rızâ Tezkiresi*'ne atfen, "*Rızâ Tezkiresi*"nde ve ondan naklen *Mustafa Mücib Tezkiresi*'nde şairin on yıl sonra ölmüş olarak gösterilmesi yanlış" ifadesinin (*Türk Şairleri*, s. 695) matbu *Rızâ Tezkiresi*'yle karşılaştırıldığında hatalı olduğu görülmektedir. Çünkü matbu *Rızâ Tezkiresi*'nde de (s. 20) şair için verilen ölüm tarihi diğer kaynaklarla aynıdır. Ancak şairin vefatı için *Osmanlı Müellifleri*'nde yanlış olarak 980 (1572) tarihi gösterilmektedir (II, 97). A. Sırrı Levend de büyük bir ihtimalle *Os-*

manlı Müellifleri'nden naklen aynı yılı vermektedir (*Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 140, 143).

Tezkireler Bekâyî'nin şiirdeki kudreti hakkında fazla bir şey söylememekte, mevcut şiirleri ve manzum eseri *Gül ü Bülbül* incelendiğinde ise vezin ve kafiye hâkim olduğu görülmektedir. Kul-landığı dil zamanına göre oldukça sade-dir.

Eserleri. 1. *Gül ü Bülbül*. Mesnevi tarzında ve aruzun "mefâilün mefâilün feülün" kalıbıyla yazılmış 935 beyitlik didaktik bir eserdir. İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 4097) ve Üsküdar Selim Ağa kütüphanelerinde (Kemankes, nr. 416) kayıtlı iki nüshası bilinmektedir. Eserin 1565 veya 1572 yıllarında yazıldığı tahmin edilmektedir. Türkân Meriç eser üzerinde bir mezuniyet tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). 2. *Şirvan Şah ve Şemâîl Bânû*. A. Sırrı Levend'in Bekâyî'ye nisbet ettiği bu eser (*Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 143) üzerinde Metin Karadağ bir doktora ön çalışması yapmıştır (bk. bibl.). Bu çalışmada eserin Bekâyî'ye ait olduğu hususunda kesin bir hükme varılamayacağı belirtilmektedir. A. Sırrı Levend'in, yazma nüshanın kapağında bulunan ve metin içinde de geçen, "Ey Bekâyî, sûretâ yârimden ayırdı felek / Meânide etti dünyâda varımdan cüdâ" beytinde "Bekâyî" mahlasının kullanılması sebebiyle bu kanaate vardığı ifade edilmektedir (Giriş, s. IV). Aşk konusunun işlendiği eser mensur bir hikâye olup yer yer manzumelerle süslenmiştir. Hikâyede XVI. yüzyıl edebî nesir dilinin kullanılması yanında zaman zaman halk deyişlerine de yer verilmiştir. Bugün bilinen tek nüshası, Saferv 1165'te (Ocak 1752) istinsah edilen ve Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde bulunan yazmadır (Seyfettin Özege Servisi, Ağah Sırrı Levend, nr. 281). Bu iki eser dışında kaynaklarda Bekâyî'nin bir divanından bahsedilmekte ise de henüz herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

Kınalızâde, *Tezkire*, I, 220; Seyyid Mehmed Rızâ, *Tezkire*, İstanbul 1316, s. 20; *Sicill-i Os-mânî*, II, 22; *Osmanlı Müellifleri*, II, 97; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 694-696; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 140, 143, 170; Türkân Meriç, *İznikli Bakâyî'nin Gül ü Bülbül Mesnevisi'nin Transkripsiyonu ve Kısaca Tedkiki* (mezuniyet tezi, 1954), İÜ Edebiyat Fakültesi Türkiyat Araştırma Merkezi, T, nr. 486; Metin Karadağ, *Şirvan Şah ile Şemâîl Bânû Hikâyesi üzerinde Bir Araştırma* (doktora ön çalışması, 1981), Atatürk Üniversitesi, Ed. Fak.; "Bakâyî", *TDEA*, I, 299.

HASAN AKSOY